

G. W. Leibniz İle Samuel Clarke Mektuplaşması

Roger Ariew

Çeviri: Orhan Düz

ROGER ARIEW

22 Şubat 1948'de dünyaya gelen Roger Ariew Amerikalı bir düşündürdür. Felsefe doktorasını 1976'da Illinois'te tamamladı. Chicago Üniversitesi'nde doktora sonrası çalışmasını bitirip Virginia Tech'te uzun yıllar çalıştıktan sonra 2004 yılında Güney Florida Üniversitesi'nde Felsefe Bölümü öğretim kadrosuna katıldı. Başlıca ilgi alanı erken modern dönemde felsefe, bilim ve toplum arasındaki ilişkilere. Ariew, *Descartes and the First Cartesians* (Oxford Univ. Press, 2014) ve *Descartes and the Last Scholastics* (Cornell Univ. Press, 1999) adlı kitapların yazarıdır; bu ikinci kitabın genişletilmiş ikinci baskısı *Descartes among the Scholastics* (Brill Academic, 2011) adıyla yayımlandı; kendisi ayrıca *Historical Dictionary of Descartes and Cartesian Philosophy* (2. basım, Rowman and Littlefield, 2015) adlı kitabın ortak yazarıdır. Dahası, *Descartes, Philosophical Essays* (Hackett, 2000) ve *Pascal, Pensées* (Hackett, 2005) gibi eserlerin de editörü ve çevirmenidir. National Endowment for the Humanities (NEH) tarafından birçok bursla ve NEH ve National Science Foundation tarafından araştırma hibeleri ile ödüllendirilmiştir. NEH tarafından düzenlenen üç yaz seminerini (Galileo, Descartes, Hobbes ve Leibniz üzerine) Daniel Garber ile birlikte yönetmiştir. Şimdilerde Delphine Bellis, Sébastien Maronne, Carla Rita Palmerino ve Rudolf Rasch ile iş birliği içinde Erik-Jan Bos, Theo Verbeek ve Roger Ariew tarafından edisyonu yapılan 8 ciltlik *The Correspondence of René Descartes: New Critical Edition and Complete English Translation* (Oxford: Oxford Univ. Press) adlı çalışma da dahil olmak üzere çeşitli konular üzerinde çalışmaktadır.

ORHAN DÜZ

2000 yılında Boğaziçi Üniversitesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü'nden mezun oldu. *Anarşist Felsefe* (Birey Yayınları, 2007) gibi derleme kitaplarının yanı sıra çok sayıda çevirisi var. Hâlen İstanbul'da yaşıyor ve kitap çevirmenliğine devam ediyor.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	7
Tartışmanın Arka Planı ve Taraflar	7
GİRİŞ	13
Leibniz, Caroline, Newton ve Clarke.....	13
EDİTÖRÜN NOTU	23
CLARKE'IN GİRİŞ YAZISI	25
MEKTUPLAR	29
Leibniz'in İlk Mektubu, 1715'in Kasım Ayında Yazdığı Bir Mektuptan Alıntıdır	29
Clarke'in Birinci Cevabı.....	30
Leibniz'in İkinci Mektubu, Clarke'in Birinci Cevabına Yanıt Mahiyetinde	33
Clarke'in İkinci Cevabı.....	39
Leibniz'in Üçüncü Mektubu, Clarke'in İkinci Yazısına Cevap Mahiyetinde	43
Clarke'in Üçüncü Cevabı.....	49
Leibniz'in Dördüncü Mektubu, Clarke'in Üçüncü Mektubuna Cevap Mahiyetinde.....	54
Clarke'in Dördüncü Cevabı.....	63
Leibniz'in Beşinci Mektubu, Clarke'in Dördüncü Yazısına Cevap Mahiyetinde	73
Clarke'in Beşinci Cevabı	112

EKLER	143
Ek A: Leibniz'in Eserlerinden Önceki Mektuplara Işık Tutabilecek Pasajlar.....	143
Ek B: Newton'un Eserlerinden Seçmeler.....	154
 KAYNAKÇA	 175

SUNUŞ

Tartışmanın Arka Planı ve Taraflar

Tanrı'nın dünyayla ilişkisi, evrenin başlangıcı, zamanın ontolojik mahiyeti ve özgür irade gibi metafizik meseleler ta başından beri felsefenin en önemli konuları arasında sayılmıştır. Hiç kuşkusuz bu çerçevede yapılan en önemli tartışmalardan biri de G. W. Leibniz ile Samuel Clarke arasındaki mektuplaşmalarda karşımıza çıkıyor. Bu yazışmalar muhtemelen on sekizinci yüzyılın felsefe alanındaki en ünlü ve en etkili fikir alışverişiydi ve zikrettiğimiz meselelere dair günümüzde yürütülen çalışmalarının anlaşılması bağlamında önemini hâlâ korumaktadır.

Leibniz-Clarke Mektuplaşması diye adlandırılan yazışmalar, Leibniz tarafından kaleme alınan beş mektup ile Samuel Clarke tarafından bu mektuplara cevap mahiyetinde yazılmış beş yazıdan oluşmaktadır. 1715-1716 yıllarında yapılmış bu yazışmalar, Leibniz'in 1716'da ölmesiyle kesintiye uğratmış ve 1717 yılında Clarke tarafından yayımlanmıştır. Söz konusu yazışmalar, birçok temel konuyu kapsıyordu; ilahi azamet ve sonsuzluk, Tanrı'nın dünyayla ilişkisi, ruh-beden ilişkisi, özgür irade, uzay ve zaman, mucizelerin doğası gibi metafizik ve teolojik konuların yanı sıra maddenin doğası, atomların ve boşluğun varlığı, evrenin büyük-

lügü ve çekim kuvveti gibi daha bilimsel konular da hem felsefi hem de bilimsel olarak ele alınıyordu.

Sözünü ettiğimiz konular öteden beri önemli konular olagelmmişti ama filozofların, temel öğretilerini, gerçekleştirmekte olan bilimsel devrimin ışığında yeniden düşünmek zorunda kaldıkları on yedinci yüzyılda daha da büyük bir önem kazandı. Zira on üçüncü yüzyıldan beri Avrupa düşüncesine egemen olan Aristotelesçi (ya da skolastik) felsefeye meydan okuyan yeni bilimsel ve felsefi doktrinler ortaya çıkmıştı. Skolastiklerin tözsel formlarının ve ilksel maddesinin yerini geometrik cisimlerin, taneciklerin veya hareket hâlindeki atomların yeni mekanik dünyası alıyordu. Akademik bir çerçeve içinde çözülmüş gibi görünen eski sorunlar, acilen yeniden gündeme geliyordu. Hobbes ve özellikle Spinoza tarafından yeniden canlandırılan natüralizm, doğanın, bizim de bir parçası olduğumuz, kendi kendine yeten bir sistem oluşturduğu görüşünü savunuyordu. Gerek Leibniz gerekse Clarke ise doğal dinin, natüralizmin saldırısı altında olduğunu düşünüyordu. Natüralizmin ilerlemesinin ahlaki sonuçlarından endişe duyan bu düşünürler hem felsefeye hem de bilime başvurarak savunma yapıyorlardı. Gelgelelim yalnızca natüralist tehdide nasıl yanıt verecekleri konusunda derin anlaşmazlıklar yaşamakla kalmadılar, aynı zamanda birbirlerinin görüşlerinde natüralizmin tohumlarını da görmeye başladılar. Peki onlar arasında vuku bulan bu tartışma nasıl başladı?

1715 yılının kasım ayında, Aşağı Saksonya'daki Hanover Hanedanlığı'nın danışmanı olan yaşlı kütüphaneci ve tarihçi Gottfried Wilhelm Leibniz, Galler Prensesi Caroline'e bir mektup yazarak sert bir dille eleştirdiği Sör Isaac Newton ve takipçilerinin tuhaf kozmolojik-teolojik görüşleri hakkında onu uyardı. Aslında Leibniz'in Prenses Caroline'e yazdığı ilk mektup değildi bu. Aralarında uzun zamandır süregelen bir dostluğun meyvesi olan bu mektuplaşma çok daha önce başlamış ve Leibniz'in ölümüne değin sürmüştür. Bu mektuplarda sadece felsefe ve teoloji konuları değil, aynı zamanda Leibniz'in geciken harçlıkları gibi kişisel

mevzular da yer alıyordu. Leibniz, Caroline'e zikrettiğimiz mektubu yazdığında, Newton'dan bir cevap almayı kesinlikle bekleliyordu. Ancak aynı ayın sonunda, 26 Kasım'da Samuel Clarke'ın Newton adına yazdığı bir mektup Leibniz'in eline ulaştı. Bu mektup, Leibniz'in dört mektup daha yazmasına ve onlara cevaben Clarke'ın da dört mektup kaleme almasına yol açtı; Leibniz'in 14 Kasım 1716 tarihinde ölümüyle bu yazışma yarıda kaldı.

Bu yazışmalarda dolaylı yoldan rol oynayan Newton ile Leibniz arasındaki kavga çok daha öncesine dayanır. Kalkülüsün icadının önceliği hakkındaki tartışma Leibniz'in yaşamının son dönemindeki en acı tartışmaydı. Tartışmanın fitilini ateşleyen hamle, 1697'de kalkülüsün icadını Newton'a atfeden ve Leibniz'e saldıran bir makale yazan Fatio de Dullier'den geldi. Zamanla kavga iyice kızıştı. 1711'de Leibniz, bir başka Newtoncu olan John Keill'in, Leibniz'in Newton'un kalkülüsünü çaldığı yönündeki suçlaması hakkında Kraliyet Cemiyeti'ne şikâyetinde bulundu. 1712'de Kraliyet Cemiyeti, Leibniz'in, Newton'un 1672 tarihli bir mektupta bunu kendisine açıklamasından önce diferansiyel kalkülüs hakkında hiçbir şey bilmediğini; Newton'un kalkülüsü 1669'da yani Leibniz'in kendi versiyonunu Leipzig'deki *Acta Eruditorum* dergisinde yayınlamasından on beş yıl önce icat ettiği ve sonuçta Keill'in Leibniz'e iftira atmadığını beyan etti. Cemiyet, elde ettiği bulguları *Commercium Epistolicum de Analysis Promota* adlı yayın organında yayınladığı bir raporla kamuoyuna duyurdu. Bu yayın organında Newtoncuların ağırlığı söz konusuydu ve raporu kaleme alan kişi de Newton'dan başkası değildi. Bu olay, Leibniz'in dört yıl sonraki ölümüne kadar epey yankı uyandırdı.

Newton (1643-1727) elbette on yedinci yüzyılın sonlarının en önde gelen matematikçisi ve doğa filozofuydu. *Doğal Felsefenin Matematiksel İlkeleri* adlı büyük eserini 1687'de yayımladı. 1703'te Kraliyet Cemiyeti'nin başkanı seçildi ve *Optics* adlı kitabını yayımlanmasından bir yıl sonra 1705'te şövalye, 1708'de de sör unvanını aldı. Hayatı boyunca bilimsel ve matematiksel ke-

şifler hakkında şiddetli geçen birçok öncelik tartışmasına girdi; Leibniz ile yaşadığı da bu tartışmalardan biriydi.

Leibniz ile Clarke arasındaki mektuplaşmada Newton'un rolüne ilişkin somut kanıtlar eksiktir. Yine de onun doğrudan olmasa da dolaylı bir rol oynadığını biliyoruz. Zira Clarke fiziksel savlarını geliştirirken onun bazı makalelerine başvurmuştu. Clarke ile Newton'un Leibniz'e verilen bazı cevapları tartışmış olmaları da muhtemeldir. İkisinin arasında zamanla yakın bir dostluk gelişmişti. Newton'un Clarke üzerindeki etkisi büyüktür elbette. Bununla birlikte Clarke'ı sadece Newton'un sözcüsü olarak görmek ona haksızlık olur.

Samuel Clarke (1675-1729) kartezyen felsefeyi savunan Jacques Rohault'un *Traité de Physique* adlı kitabını 1697'de Latinceye çevirdi; bu çeviriyi yaparken Newton ilkelerini işin içine katarak Descartes'ı "düzelten" kapsamlı dipnotlar ekledi kitaba. Bu kitap İngiliz okullarında standart fizik ders kitabı hâline geldi ve dolayısıyla Newton ilkelerinin öğretildiği bir kanala dönüştü. Clarke 1706'da bu sefer Newton'un *Optics* kitabını Latinceye çevirdi. Ne de olsa kendi kuşağının en yetenekli Newtoncu filozofuydu. Nitekim Clarke ile tanışan Voltaire onu "hakiki bir düşünme makinesi" diye tarif etmiştir. İronik bir şekilde Leibniz *Teodise* kitabının İngilizceye çevrilmesinin mümkün olup olmadığını sorduğunda Prenses Caroline ona 14 Kasım 1715'te şöyle yazmıştı: "Bugün Lincoln Piskoposu ile *Teodise*'nin tercümesi hakkında konuştum; kendisi Oeynhausien aracılığıyla size kitaplarını gönderdiğim Dr. Clarke dışında bunu yapabilecek kimsenin olmadığını emin bir dille belirtti. Dr. Clarke, Sör Newton'un yakın dostudur."¹

Clarke'ın eserlerini okuduğumuzda, onun Leibniz'e karşı tavrını koruyabilecek açık ve sistematik bir düşünür olduğunu görüyoruz. Bilimsel ve felsefi eserlerinin yanı sıra birçok teolojik

¹ Kaynak: *Die Werke von Leibniz*, XI, 52, ed. O. Klopp, 2 cilt (Hanover, 1864-1884; yeniden basımı, ed. Hildesheim: Olms, 1973)